

Yusuf Ziya Öksüz'ün Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi Kitabı Kitap İncelemesi

Ayşe AKÇİN^{1(*)}

ÖZET

Türk dilinin tarihin çok eski devirlerine, karanlık çağlarına dayanan kökleri; zamanla geçirdiği evreler ile her zaman araştırmacıların ilgi alanı olmuştur. Geniş bir sahaya yayılan Türkçe; kendisini konuşan toplulukların yaşam biçimleri, kültürleri, inanç ve değer yargılarına tanıklık etmiş ve bu kültürel motiflerin genç kuşaklar tarafından unutulmamasına vesile olmuştur. Bu nedenle her zaman bir gelişim ve canlılık içinde varlığını yüzyıllar ötesine, nesiller ötesine sağlam bir biçimde taşımıştır. Çeşitli zamanlarda çeşitli biçimler alarak bugünkü haline gelen dilimiz günümüze kadar çeşitli dönemlerde incelenir. Bu incelemelerden birini konu alan Yusuf Ziya Öksüz'e ait Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan isimli eser 1891-1910 arası dönemde Türk dilinde oluşan sadeleşme çalışmalarını konu almıştır. Bu çalışmada sözü geçen eser biçim, dil ve içerik yönünden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Ziya Öksüz, Genç Kalemler, Yeni Lisan, Türk Dili, Sadeleşme

ABSTRACT

The roots of the Turkish language dating back to the very ancient periods of history, the dark ages, have always been an area of interest for researchers with the phases it has gone through over time. Spreading over a wide area, Turkish has witnessed the lifestyles, cultures, beliefs and value judgments of the communities that speak it and has been instrumental in ensuring that these cultural motives are not forgotten by the younger generations. For this reason, it has always carried its existence beyond centuries, beyond generations in a solid way in development and vitality. Our language, which has become its present form by taking various forms at various times, is studied in various periods until today. The Turkish Simplification History of Yusuf Ziya Öksüz, who is the subject of one of these studies, the work entitled Young Pens and the New Language, which is the subject of the Deconstruction studies in the Turkish language in the period between 1891 and 1910. In this study, the mentioned work is considered in terms of form, language and content.

Keywords: Yusuf Ziya Öksüz, Genç Kalemler, Yeni Lisan, Turkish Language, Simplification.

Responsible Author/Sorumlu yazar

¹ Iğdır Üniversitesi,
ayse.akcin.66@gmail.com,
0009-0006-9019-054X

Article History/Makale Tarihi:

Received/Teslim :28.12.2024

Accepted/Kabul :07.03.2025

Published/Yayımlama :30.06.2025

Cited/Atf:

Akçin A. (2020). Yusuf Ziya Öksüz'ün Türkçenin sadeleşme tarihi genç kalemler ve yeni lisan hareketi kitabı kitap incelemesi, *Bulanık MYO Sosyal Bilimler Dergisi (BULSODER)*, 3(1), 17-19.

Copyright/Telif Hakkı

Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) 'nın hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makedir.

GİRİŞ

Türk dili çok geniş bir sahada konuşulan, tarihi eski dillerden biridir. Konuşulduğu havza dikkate alındığında stratejik bir dil olduğunu söylemek de mümkündür. Tarihin bilinmeyen dönemlerinden beri Türkler geniş bir coğrafyada dil bayraklarını kültürlerinin bir taşıyıcısı olarak kullanmışlardır. Doğal olarak kültürel gelişimlerini dilleri de takip etmiş ve zamanla toplumsal değişimle birlikte Türkçe de değişim ve gelişim göstermiştir. Bugün Balkanlardan Çin içlerine kadar uzanan etki alanı ile dinamik ve güçlü bir dil olma özelliğini de korumaktadır. Türk dili toplumun değişimine paralel olarak uzun bir süreçte çeşitli evrelerden geçmiştir. Geçirdiği değişim ve dönüşümün tarihi seyri pek çok araştırmacı ve dil uzmanının ilgi sahası olmuştur.

1. TÜRKÇENİN SADELEŞME TARİHİ GENÇ KALEMLER VE YENİ LİSAN HAREKETİ

Türkçenin tarihi seyri içinde geçirdiği değişimi anlatan birçok eser kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Yusuf Ziya Öksüz' ün "Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi" isimli eseridir. İlk baskısını 1995 yılında yapılan eserin üçüncü baskısı Türk Dil Kurumundan çıkmıştır. Kitap Türk dilinin sadeleşmesindeki dönüm noktalarından biri olan Yeni Lisan hareketi ve Genç Kalemler' i konu edinmiştir. Kitapta 1891 – 1910 arası dönemde Türk dilinde yaşanan bazı gelişmeler ve bu doğrultuda dilin geçirdiği değişim incelenmiştir. 240 sayfa olan kitabın kapağında mavi zemin üzerine Arap harfleri ile "Genç Kalemler" yazısı basılmıştır.

Kitapta iki ana bölüm dışında "Ön söz, Giriş, Bibliyografya, Dizin" bölümleri mevcuttur.

Yazar ön sözde çalışmayı yapma amacı, çalışmanın sınırlılıkları ve metodu hakkında bilgi vermiştir. Çalışmayı yaparken başvurduğu kaynakların tahlilini ve tasnifini nasıl yaptığını açıklamıştır. Ayrıca araştırması sonucu elde ettiği bulgulara da yer vermiştir. Yazar eserin içeriği hakkında bilgi vererek kitabın bölümlerini kısaca tanıtmıştır.

"Giriş" bölümüne İslamiyet' ten önce Türk dilinin durumuyla ilgili bilgiler vererek başlamıştır. Kültürel etkileşimle birlikte yabancı dillerden Türk diline giren kelimelerin Türk ağızında kazandığı biçim ve söyleyişteki millilik vurgulanmıştır. Türklerin İslamiyet' i kabulünden sonra kutsal kitabın dilinin Arapça olması ile dile giren Arapça kelimelerin dilde oluşturduğu etki değerlendirilmiştir. Bu dönemde dinî kelimelerle başlayan etkinin nasıl arttığı ve zamanla Arapça ve Farsça kelimelerin dili kuşattığı ifade edilmiştir. Bu etkiyle beraber dilin Türkçe kelimelerden uzaklaşarak Arapça ve Farsçanın etki alanına girmesi, Arapça ve Farsçanın edebiyat dili haline dönüşmesi ve aydın sınıfın Türk diline nazaran bu dilleri tercih etmesi gibi durumlar aktarılmıştır. Kendi dönemlerinin en önemli şairlerinden Sultan Veled, Âşık Paşa, Mes'ud bin Ahmed gibi edebiyatçıların Türk diline karşı bakış açıları örneklerle anlatılmıştır. Yazar ve şairlerin Arapça ve Farsçayı Türkçeden üstün görmesi, halk ile aydın zümre arasında dil ve anlayış bakımından oluşan fark ve bunun temel nedenleri üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra eserde, Türkçenin bir bilim, sanat ve edebiyat dili olmak için Arapça ve Farsçadan geri kalmadığını gösteren pek çok yazara değinilmiş ve onların bakış açıları doğrultusunda Divan-ı Lügat'it Türk'ün önemi ifade edilmiştir. Buna ek olarak Şecere-i Ensab, Mukaddimet'ül Edeb gibi eserlerin Türkçenin dil varlığının değerini göstermesi açısından önemi üzerinde durulmuş ve devlet dili olarak kullanılması ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda Selçuklulardan Karahanlılara kadar Türkçeyi resmi dil olarak kullanan devletler ve Türkçenin ahenginden yararlanarak eser veren Yunus Emre, Ahmedî gibi şahsiyetlere de değinilmiştir. Tarihi seyir içerisinde Osmanlı' da Türkçenin durumu ve son olarak "Millîleşme Cereyanı" hakkında özet bilgiler sunulmuştur. Giriş bölümü kitabın ana hatlarını tanıtmayı bakımından oldukça önemlidir.

Birinci Bölüm, Tanzimat'tan Yeni Lisan hareketine kadar olan dönemin değerlendirilmesi ile başlanmıştır. Dildeki sadeleşmenin takip ettiği seyir, dönemler ve aşamalar halinde kronolojik olarak belirtilmiştir. Tanzimat ile beraber Batı'ya karşı oluşan eğilim ve bunun sonuçları anlatılmıştır. Bu dönemde devleti kurtarmak amacıyla ortaya çıkan fikir akımları ve bunların toplumsal etkileri anlatıldıktan sonra bu dönemde ortaya çıkan Batılılaşma arzusunun Türk diline etkileri analiz edilmiştir. Dönem ile ilgili yazarın yaptığı çıkarımlar ve Türk dilinin o dönemdeki durumunun çeşitli yönlerden ele alınması ve tahlil edilmesi oldukça dikkate değerdir. Bu dönemde yayımlanan gazete ve dergiler, başlıklar hâlinde kronolojik sırayla okura sunulmuştur. Bu yayınların dilin sadeleşmesine dönük attığı adımlar ele alınmıştır. Yine bu dönemde Türk dilini yabancı dillerin etkisinden kurtarmak isteyen aydınlar ve yaptıkları çalışmalar aktarılmıştır. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Ahmed Mithat, Ahmed Vefik Paşa, Ahmed Cevdet Paşa, Süleyman Paşa ve Muallim Naci' nin Türk

diline yaklaşımları ve sundukları hizmetler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan terim türetme ihtiyacı, gramer bilgisi ve sözlük eksikliğinin etkileri sayılarak çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.

Yine aynı bölümde Tanzimat'tan sonra gelen Edebiyat-ı Cedide devri ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır. Bu dönemde dile hizmet eden yayın organları imtiyaz sahibi, basıldığı yer, sorumlu müdürü, ilk sayının tarihi gibi künye bilgileri de belirtilerek anlatılmıştır. Ardından Şemsettin Sami öncülüğünde başlatılan dil reformu hareketi ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Dönemin aydınları ve dile olan bakış açıları nedenleri ile birlikte sunulmuştur. Bu bağlamda II. Meşrutiyet ile beraber ortaya çıkan "milliyetçilik" akımına vurgu yapılmış, bu akımın doğurduğu "Milli Edebiyat" fikrine dair çözümlemeler ortaya konulmuştur.

Türk Derneği'nin kuruluş amacı, kuruluşu esnasında dönemin genel atmosferi, derneğin dile olan katkısı anlatıldıktan sonra dernek tarafından çıkarılan dergi tanıtılmıştır. Ayrıca Türk Derneği tarafından sunulan bildiri ve bildirinin Türk diline dair hedefleri tanıtılmıştır. Bu konuda içeriğin daha iyi açıklanması adına Ahmed Hikmet Bey'in "Dilimiz" isimli makalesinden kesitler sunularak konunun özü açıklanmaya çalışılmıştır. Hemen ardından Süleyman Nazif'e ait bir makale de konuyu daha iyi açıklamak adına okura sunulmuştur. Dilin sadeleşme hareketlerini anlatan ilk bölüm "Fecr-i Âti Devri" başlıklı yazıyla sona ermiştir. Fecr-i Âti'nin Edebiyat-ı Cedide'nin devamı olduğu bilgisi ile yazar kadrosunun dile olan bakış açısı anlatılarak bölüm tamamlanmıştır.

İkinci Bölüm, "Genç Kalemler ve Yeni Lisan" başlığı altında genel bir tanıtım ile başlamıştır. İlk önce Ali Canip Bey'in Genç Kalemler'i kurma fikrinin oluşumu ile ilgili hatıraları ve konuşmaları aktarılmıştır. Hemen ardından "Genç Kalemler" dergisinin "Millî Kütüphane" damgalı kapak fotoğrafı basılmış ve derginin ilk sayısının ilk makalesine yer verilmiştir. Yazarların dergi etrafında toplanmaları ve tanışmaları ile ilgili anekdotlar paylaşılmıştır. Ömer Seyfettin'in Ali Canip Bey'e yazdığı mektubun yer verildiği sayfalarda bu mektup bağlamında yazarların görüşleri paylaşılmıştır. Hareketin oluşmasına neden olan siyasi ve sosyal nedenler sayıldıktan sonra "Yeni Lisan" hareketinin geçirdiği süreç, harekete katılan aydınlar, harekete destek veren dernekler her biri ayrı başlıklar halinde bölümde yer almıştır. Genç Kalemler dergisine ait tarihi vesikaların sunulması ile okura zengin bir kaynak tanıma imkânı sunulmuştur. Türkçenin sadeleşmesi sürecinde Genç Kalemler'in oynadığı rol, sahip olduğu önem, derginin dile olan katkıları ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

Kitabın "Ek" başlığı altındaki bölümünde araştırmada kullanılan süreli yayınlara ait bilgiler verilmiştir. 1891-1910 yılları arasında çıkan süreli yayınlar künye bilgileriyle tanıtılarak, özellikle alanda araştırma yapacak olan kişiler için değerli bir başlangıç noktası sağlanmıştır.

"Bibliyografya" bölümünde kitapta başvuru kaynaklar alfabetik olarak sıralanmıştır. Bibliyografik kısaltmalar, kişi adları dizini, yer adları dizini; gazete, dergi, makale ve dergi adları dizini ile alt başlık dizini de çalışmaya eklenmiştir.

Kitap 1891-1910 arası dönemde yaşanan dilde sadeleşme faaliyetlerini kaynaklara dayanarak ve tarihçe vererek anlatan önemli bir eserdir. Olayların oluş sırası, dönemin dil atmosferi, aydınların konuya yaklaşım tarzları oldukça dikkatli bir şekilde sunulmuştur. Dil bakımından okuru yormayan, kolaylıkla anlaşılabilir bir yapıya sahiptir. Alanda çalışacak araştırmacılar için değerli bilgiler sunmaktadır. Eserde yer alan bilgiler birincil kaynaklardan elde edilmiş, eser ayrıntılı analizler ve kronolojik anlatımıyla Türkoloji alanında eşsiz bir kaynak kitap niteliğine sahiptir. Çalışmanın tüm araştırmacılara önemli bir destek sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Öksüz, Y. Z.(2016). *Türkçenin sadeleşme tarihi genç kalemler ve yeni lisan hareketi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.